

Istoriniai straipsniai lietuvių periodinėje spaudoje 1904–1918 m.: kiekybinė apžvalga

TITAS KRUTULYS

Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas, Universiteto g. 7, 01513 Vilnius

El. paštas laukiniskarvelis@gmail.com

Straipsnyje kiekybiškai apžvelgti 1904–1918 m. lietuvių kalba Rusijos imperijoje legaliai leistų periodinių leidinių istorinės tematikos straipsniai, bendras jų skaičius, vieta visų straipsnių kontekste, kiekybinė raida, būdingiausi aprašomi istoriniai laikotarpiai ir temos. Tekste aptariami 18 ryškiausių periodinių leidinių istoriniai straipsniai, suskirstyti į keturias ideologines sroves – katalikišką, tautininkiską, liaudininkų-demokratų ir socialdemokratų.

Raktažodžiai: lietuvių periodinė spauda, istorinė atmintis, istoriniai straipsniai, 1904–1918 m., lietuvių ideologinės srovės

---

IVADAS

Tyrimo objektas. Po 1904 m. spaudos draudimo panaikinimo pradėta leisti daug skirtingų lietuviškų periodinės spaudos leidinių. Šis laikotarpis iki karo sutapo ne tik su politinių partijų kūrimosi epocha, bet ir kritiškesnės istorijos ir profesionalių istorikų atsiradimu [12]. Istorinės tematikos straipsnių gausiai publikuota ir to meto periodinėje spaudoje, juos rašė įvairių profesijų, socialinės kilmės ir interesų Lietuvos tautinio atgimimo veikėjai. Šio straipsnio objektas yra istorinės tematikos tekstai lietuvių kalba, publikuoti periodinėje spaudoje pirmuoju legalios lietuviškos spaudos laikotarpiu etninės Lietuvos teritorijoje (iki 1918 m.). Tyrimo chronologija apima vėlyviausią tautinio atgimimo ir ankstyviausią legalios periodinės spaudos laikotarpį, epocha užbaigiama karo pabaiga, įtraukiamos ir istorinės publikacijos tik paskelbus nepriklausomybę.

Problematika. Nors yra darbų, kuriuose analizuojamos Lietuvos istorikų biografijos ir istorikų profesijos susiformavimas, vis dar menkai atskleista istorijos temų raida periodikoje. Juk kaip tik periodikoje perteikiamos pozicijos ženkliai prisidėjo prie lietuvių tautos istorinės atminties formavimo, aptariamam laikotarpiu geriau negu negausios istorinės monografijos pasiekusios platesnę visuomenės dalį. Be to, periodika, kaip politinių ir ideologinių jėgų laukas, labiau suinteresuota laisviau interpretuoti istoriją pritaikant ją prie savo ideologijos. Šia prasme būtent periodinėje spaudoje galima rasti skirtingų praeities vizijų, kurios galbūt nefigūravo akademinėje istorinių tekstų terpėje. Periodikoje istorinis tyrimas, istorinė atmintis ir istorinė politika iš esmės persidengia.

Dažnai samprotaujama, jog istorija turėjusi lemiamą reikšmę tautinės tapatybės formavimuisi [46], kartais pabrėžiama viduramžių istorijos reikšmė tautiškumui [12]. Šiame straipsnyje įvardijamos dažniausiai periodikoje aprašytos istorinės temos, aptariama, kokiems leidiniams ir kokia tema buvo svarbi.

Tikslas – atskleisti būdingiausių istorinių straipsnių tematikos ir raidos tendencijas 1904–1918 metais.

Uždaviniai: 1) išanalizuoti istorinės tematikos tekstų periodikoje kiekybinę raidą aptariamam laikotarpiui; 2) įvardyti būdingiausių periodikoje propaguotus istorinius siužetus ir epochas; 3) atskleisti istorinių straipsnių ir periodinio leidinio ideologijos ryšį.

Metodai ir sąvokos. Šiame tyrime naudojamas istorinis lyginamasis ir kiekybinės turinio analizės metodai. Tyrimo pobūdis yra kiekybinis, pagrindiniai rezultatai pateikiami lentelėse. Tyrimo imtis yra generalinė aibė: skaičiuojami visi istorijos kategorijai priskirti periodikos straipsniai, taip pat istoriniai straipsniai (apie aptariamam laikotarpiui mirusius rašytojus, religinius veikėjus ar senesnius nei 10 metų įvykius, taip pat nekrologai, biografijos, kraštotyros, archeologijos, literatūros istorijos tekstai), aptariamoje bibliografijoje pakliuvę į kitas straipsnių kategorijas. Atrinkti straipsniai skirstomi pagal leidinius, kuriuose jie publikuoti, ir aprašomas epochas, dažniau pasikartojusius įvykius. Nustatomas bendras istorinės tematikos straipsnių skaičius kitų publikacijų kontekste, istorinių straipsnių kiekybinis pasiskirstymas skirtingos ideologijos leidiniuose, galiausiai tekstai suskirstomi į 14 tematinę kategorijų, atskleidžiančių ryškiausius periodinių leidinių interesus istorijoje.

Tyrime vartojama *istorinės atminties* sąvoka yra perimta iš atminties studijų pradininko sociologo Maurice'o Halbwachso. Tai kolektyvinės atminties tipas, paprastai susijęs su istorinių faktų ar platesnės visuomenės, valstybės svarbiausių įvykių atmintimi [17, 51–52]. Autoriaus teigimu, istorinė atmintis yra glaudžiai susijusi su laikraščių skaitymu, per juos formuojamas dabarties ir praeities vaizdas. Ši sąvoka svarbi tyrimui stengiantis atskirti nuo akademinės istorijos periodinėje spaudoje aptinkamus dažnai ideologizuotus ar kokią pragmatinę funkciją atliekančius istorinius straipsnius. *Istorinis pasakojimas* – tai autoriaus, leidinio ar leidinių grupės konstruojamas standartizuotas istorinės atminties vaizdinys, pasižymintis tam tikrų epochų, asmenybių ar įvykių sureikšminimu. *Istorinis straipsnis* – tekstas periodinėje spaudoje, kurio objektas yra senesni nei 10 metų įvykiai ar asmens biografijos faktai.

Šaltiniai. Pagrindiniai šio tyrimo šaltiniai yra istoriniai straipsniai lietuviškoje periodinėje spaudoje, 1904–1918 m. leisti po Spaudos draudimo panaikinimo. Dėl savitos raidos lietuvių išeivijos leidiniai ar Mažosios Lietuvos spauda neįtraukiami. Pasitelkiant *Lietuvos bibliografijos, Serijos C, Lietuviškų periodinių leidinių publikacijų* knygų duomenis [23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36], pateikiamas bendras kiekybinis istorinių straipsnių pasiskirstymas, apžvelgtos istorinių straipsnių tematikos tendencijos. Verta pabrėžti, kad *Lietuvos bibliografijos* periodinių leidinių straipsniai neatspindi visos laikotarpio spaudos (tą pripažįsta ir bibliografijos sudarytojai [34, 7–8]). Tyrime daugiau dėmesio skirta leidiniams, pasižymėjusiems išskirtiniu dėmesiu istorijai ir atspindėjusiems neįprastą požiūrį į praeitį. Istorinės tematikos tekstų raidos periodikoje pagrindinėms tendencijoms atskleisti pasitelkti šie leidiniai: *Lietuvių laikraštis, Aušra, Vienybė, Šaltinis, Draugija, Tėvynės sargas, Viltis, Vilniaus žinios, Vairas, Lietuvos žinios, Lietuvos ūkininkas, Darbininkų balsas, Žarija, Visuomenė, Darbo balsas, Dabartis ir Lietuvos aidas*.

Istoriografija. Šiam tyrimui aktualiausi yra Lietuvos istoriografijos istorijos ir 1904–1918 m. kolektyvinės atminties tyrimai, kuriuos šis straipsnis stengiasi papildyti. Pirmajai

kategorijai svarbiausi yra Dariaus Staliūno lietuvių kolektyvinės atminties vaizdinius analizuojantys tekstai, kuriuose stengiamasi nustatyti lietuvių požiūrį į tokius istorinius įvykius kaip XIX a. sukilimai, Žalgirio mūšis, Vilniaus istorijos fenomenai [39; 40; 47]. Istorikas tik retkarčiais analizuoja visą periodinį leidinį, savo objektu paprastai nelaiko visų epochos kolektyvinės atminties vizijų, tačiau pateikia išsamų XX a. pr. lietuviško nacionalizmo paveikslą. Aurelijus Gieda [12; 13; 14] analizuoja profesionalių istorikų darbus, ypatingą dėmesį skirdamas tyrimo laikotarpiui ir tuo metu periodikoje prasidėjusiai istorijos kritikai. Giedos tekstai iš esmės suteikia svarbų kontekstą tyrimo medžiagai – parodo istorijos periodikos ir profesionalios istoriografijos raidų skirtumus. Prie istorikų veiklos analizės prisideda ir Audronė Janužytė, savo tyrimuose apžvelgianti tiriamos epochos lietuvių istorikų požiūrį į nacionalizmą, švietimą ar valstybingumą. Svarbu, kad autorė jungia istoriją su politika, nes kaip tik politizuoti istorijos vaizdiniai dažnai aptinkami periodikoje [19; 20; 21]. Svarbesnius politinių partijų požiūrius, lakoniškai įvertinant ir santykį su istorija, galima aptikti Rimanto Miknio, Artūro Svarausko ir Vincento Lukoševičiaus darbuose, o būdingiausias lietuvių istorinius stereotipus (ypač nukreiptus prieš Lenkiją) analizuoja Krzysztofą Buchowskis monografijoje *Litvomanai ir polonizuotojai* [42; 49; 38; 8].

LIETUVOS PERIODINĖS SPAUDOS STRAIPSNIAI 1904–1918 M.: ISTORINIŲ TEKSTŲ VIETA

1904 m. laikomi naujos legalios lietuviškos žiniasklaidos, kuri reformavo iki tol vyravusį gana skurdų lietuviškos periodikos lauką, pradžia. Negausią *Varpo*, *Tėvynės Sargo* ar *Darbininkų balso* leidybą, užtikrinusią vos kelių ar keliolikos numerių per metus pasirodymą, pakeitė išplėtotą ir įvairiapusę periodinę spauda, sutelkta ne tik į tautinio atgimimo lūkesčius, bet ir politines, ekonomines temas. Istoriografijoje pastebima, kad ypač *Aušroje* istorinės tematikos straipsniai užėmė ypatingą vietą, ir etnologvistinio lietuviško nacionalizmo, paremto idealizuotu ir mitologizuotu praeities vaizdavimu, skatinimas buvo vienas svarbiausių pirmųjų leidinių uždavinių [46, 276–277]. Situacija po 1904 m. buvo kiek kitokia – skirtingų politinių srovių, ideologijų konfliktai dažnai teikė prioritetą visuomenės švietimui ir informavimui, o istorija buvo tik viena iš švietimo sričių, kuri įgavo vis moksliskesnį pavidalą ir griežtesnes ribas [12].

Antra vertus, kalbant apie istorinius straipsnius ir vertinant juos kaip bandymą leidinio skaitytojui suformuoti tam tikrą istorinės atminties horizontą, svarbu įtraukti ir įvertinti istorijai artimų, bet paprastai bibliografijose atskiriamų sričių – archeologijos, kraštotyros, biografijos ir geografijos – straipsnius. Beveik visi jie, jei nėra susiję su specifinėmis techninėmis problemomis, perteikia ir istorinę šalies, regiono ar vietos perspektyvą. Geografija dažniausiai susijusi su užsienio šalių istorijų reprezentacija periodikoje, o kraštotyra ar archeologija – su Lietuvos regionų istorija. Todėl pateikiant bendras istorijos vaizdavimo periodikoje tendencijas, istorija suvokiama kuo plačiau – kaip sritis, apimanti ir greta esančias disciplinas, tiek, kiek jose yra kalbama apie ilgesnę nei 10 metų praeitį.

Periodinių leidinių straipsnių tematikos lentelė visų pirma atskleidžia legalios lietuviškos periodikos bendrą kiekybinę raidą. Kaip matome, visų per metus publikuotų straipsnių kiekis auga iki 1908 m., iki karo straipsnių skaičius varijuoja tarp 7 ir 9 tūkst. Sunku pasakyti, kas nulėmė trumpalaikį straipsnių skaičiaus sumažėjimą: ar vieno įtakingiausių dienraščių *Vilniaus žinios* (leisto 6–7 tūkst. tiražu) leidybos lietuvių kalba nutraukimas 1909 m., ar leidybiniai sunkumai ir lėšų trūkumas, sumažinęs kai kurių leidinių apimtį, ar apskritai visoje imperijoje sugriežtėjusi periodikos cenzūra, ypač nukreipta prieš kairiosios pakraipos leidinius [51]. Karo metais matomas kiekybinis nuosmukis – trejų karo metų

1 lentelė. 1904–1918 m. lietuviškos periodinės spaudos straipsniai, leisti Rusijos imperijos teritorijoje. Istorija ir kitos populiarios straipsnių temos

Metai	Istorija ir kraštotyra, archeologija, geografija			Politika	Religija	Ekonomika	Kalbotyra	Literatūra	Iš viso
	Istorija	Kraš. Arch. Geog.	Iš viso						
1904 m.	14	13	27	255	52	37	11	130	928
1905 m.	40	84	124	1 247	190	236	66	202	3 467
1906 m.	24	28	52	1 909	454	375	34	247	5 548
1907 m.	27	24	51	1 984	614	411	63	474	6 814
1908 m.	45	62	107	1 072	904	762	106	685	9 814
1909 m.	59	91	150	1 088	1 066	857	112	649	9 694
1910 m.	128	58	186	488	947	584	76	752	7 311
1911 m.	62	40	102	864	875	576	45	764	7 996
1912 m.	50	60	110	958	934	583	72	707	8 138
1913 m.	41	23	64	1 222	1 165	629	56	922	9 486
1914 m.	161	18	179	1 034	927	635	86	579	7 640
1915–1917 m.	46	10	56	734	406	403	38	333	4 638
1918 m.	127	233	358	927	517	320	35	502	6 455
1904–1918 m.	777	744	1 566	13 782	9 051	6 408	800	6 946	87 929

straipsnių skaičius nesiekia nė 5 tūkst., o paskutiniiais karo metais leidyba ima atsigauti. Per aptariamą 15 m. laikotarpį publikuotų straipsnių vidurkis per metus siekia 5,5 tūkst. ir kelis kartus lenkia 1883–1903 m. laikotarpio situaciją [37]. Ir nors dar nėra išleista tarpukario periodikos bibliografijos leidinių, remiantis Vyto Urbono duomenimis [50, 54], kad tarpukariu leista apie 2 tūkst. skirtingų pavadinimų periodikos, o vien 1935 m. jų būta beveik 400, galima daryti prielaidą, kad periodinės spaudos straipsnių skaičius tarpukariu, palyginti su ankstesniu laikotarpiu, buvo didesnis nei po Spaudos draudimo panaikinimo.

Gausiausias politinių straipsnių blokas. Aptariama epocha dažnai siejama su išaugusiu dėmesiu politinėms temoms, ideologine diferenciacija, interesą skatino ir susikūrusi Rusijos valstybinė Dūma, be to, kaip tik šiuo metu suklestėjo daugiau į politiką ir naujienų pristatymą orientuoti dienraščiai ar savaitraščiai. Nuo politikos nedaug teatsiliko religinės tematikos straipsniai. Šis faktas rodo ir religinių temų aktualumą, ir tautinio atgimimo veikėjų interesus propaguoti teigiamą (krikdemų atveju) ar neigiamą (dažniausiai socialdemokratų požiūriu) religijos vaizdinį. Antra vertus, kaip pastebima istoriografijoje, būtent katalikiškų leidinių aptariamam laikotarpiu buvo daugiausiai – iki karo jų buvo mažiausiai 10, kai socialdemokratų leido 7 (ir dauguma jų ėjo vos po kelis metus),

o Lietuvos demokratų partija ir tautininkai turėjo po 4. Jei daugelis kitų žurnalų ar laikraščių ėjo Vilniuje, tai katalikiškų leidinių daugiau išleista Seinuose, Kaune [50, 50–51]. Aktualus periodinėje spaudoje buvo ir literatūros kūrinių spausdinimas. Neatsitiktinai literatūra istoriografijoje ankstesniu ir aptariamam laikotarpiu laikoma tautinės tapatybės viena iš reikšmingiausių manifestacijos formų [48, 12]. Kaip matome, ji bent kiekybe lenkė gerokai praktiškėnę ekonomikos sritį ir per visą aptariamą laikotarpį sudarė gana reikšmingą periodikos turinio dalį.

Istorinės tematikos tekstai (kartu su kraštotyros, geografijos ir archeologijos tekstais) aptariamam laikui sudarė apie 1,8 % visų skirtingų periodinių leidinių straipsnių. Tiesa, nedidelė dalis straipsnių buvo tęstiniai ir jų procentas neatitinka bendro periodinės spaudos turinio procento, dėl to problemiška kalbėti apie didelę istorijos įtaką, bent jau politinės diferenciacijos laikotarpiu, kaip kartais daroma istoriografijoje [43]. Pirmoji lentelė taip pat išryškina netolygias istorijos tekstų publikavimo tendencijas. Per visą laikotarpį išryškėja akivaizdus kiekybinis augimas – jei 1904 m. publikuoti tik 27 istoriniai (įtraukiant minėtas artimas kategorijas) tekstai, tai laikotarpio pabaigoje šiai kategorijai galima priskirti jau 358. Antra vertus, galima išskirti keturis kiekybinius šuolius 1905, 1910, 1914 ir 1918 metais. Pirmasis glaudžiau susijęs su trumpalaikė visuomenės demokratizacija: pirmoji Rusijos revoliucija 1905 m., įvykęs Didysis Vilniaus Seimas šių metų periodikos tekstuose atsiskleidžia kaip išskirtinai laisvas laikotarpis, suaktualinęs ne tik dešiniųjų ideologinių srovių viduramžių laikų ir priešistorės Lietuvos vaizdinių aprašymus, bet ir kairiųjų revoliucinės ar maištų istorijos siužetus [9]. 1910 m. – tai išskirtinės istorinės atminties kampanijos laikotarpis, kai ryškiausi periodiniai leidiniai publikavo Žalgirio mūšiui skirtus tekstus. Periodinėje spaudoje, įvertinant ir užsienyje leistus tekstus, lietuvių kalba buvo publikuota per 234 tekstų, skirtų šiam mūšiui atminti. Tikriausiai tai ir padidino šių metų istorinių publikacijų skaičių [15, 220–227]. 1914 m. taip pat sietini su istorine kampanija – šiais metais paminėtas spaudos draudimo panaikinimo dešimtmetis, karo pradžia bent kiekybiškai nėra sietina su istorijos suaktualinimu. 1918 m. istorinės tematikos tekstų gerokai pagausėjo be jokios ryškesnės istorinės atminties kampanijos, įtakos tam galėjo turėti nepriklausomybės paskelbimas ir gerėjančios leidybos sąlygos. Istorinio atminimo bangos pastebėtos ir kitais laikotarpiais: 1911 m. minėtas baudžiamos panaikinimas, 1911–1912 m. ryškiausi to meto laikraščiai, leisti Vilniuje, įsitraukė į Gedimino pilies kalno gynybos kampaniją po to, kai miesto taryba pasiūlė statyti ant kalno vandens rezervuarą, 1913 m. kukliai atšvęsti Horodlės unijos ir Romanovų dinastijos valdymo jubiliejai, o 1916 m. periodikoje pažymėtas rašytojos Žemaitės jubiliejus. Vis dėlto dauguma su istorija sietinų kampanijų nepadidino istorinių straipsnių skaičiaus ilgesnį laikotarpį ir beveik visos jos neturėjo tęstinumo aptariamam laikotarpiu.

1-oje lentelėje istoriniai straipsniai atskirti nuo bibliografijoje kitoms kategorijoms priskiriamų archeologinių tekstų, dažniausiai kalbančių apie Lietuvos priešistorę ar viduramžius, kraštotyros straipsnių, aprašančių Lietuvos regionų (miestų, kaimų, provincijos piliakalnių ir pan.) istoriją, ir geografinių tekstų, dažnai pateikiančių užsienio šalių ar Lietuvos bei Rusijos imperijos istorinių regionų aprašymus su istorine dimensija. Šių dviejų daugumą apylygių straipsnių kategorijų raida skiriasi. Į geografiją ir archeologiją labiau orientuota grupė itin kiekybiškai išaugo 1905, 1909, 1912 ir 1918 metais. Kadangi šie tekstai menčiau atspindėjo aptaunamo laikotarpio atminties kampanijas ir politikos pokyčius, nepakankamai formavo politizuotą istorinę atmintį, be to, dažniausiai buvo sutelkti į seniausius istorinius laikus, sunku pasakyti, kas lėmė tokį kiekybinį bangavimą.

ISTORIJA IR IDEOLOGIJA: ISTORINIAI STRAIPSNIAI SKIRTINGŲ POLITINIŲ PASAULĖŽIŲŲ PERIODIKOJE

Nors 1904–1918 m. Lietuvoje leista keliolika leidinių jaunimui, moterims, žemdirbiams, mokslininkams, muzikams, teatralams ar literatams, ryškiausi leidiniai priklausė keturioms politinėms ideologijoms, kurių idėjoms atstovavo ir šiuo laikotarpiu susikūrusios politinės partijos – socialdemokratai, demokratų partijos linija ir ypač kairesnė jos versija – Lietuvos valstiečių sąjunga (tyrime vadinama liaudininkais-demokratais [10, 197–225]), tautininkų grupė ir krikščionys demokratai [50, 50–52]. Aptariamu laikotarpiu, bent iki karo, publikuojami istoriniai straipsniai taip pat iš esmės pasiskirsto po partinius leidinius. Išimtimi galima laikyti tik pirmąjį Sankt Peterburge leistą savaitraštį *Lietuvių laikraštis*, kuris buvo artimesnis krikdemų srovei, tačiau kartu tęsė *Aušros* romantinės istorijos tradiciją. Karo metais išryškėjo ir kitokių leidinių priešprieša – visoms lietuviškoms su demokratija suderinamoms partijoms siekianti atstovauti Lietuvos taryba su savo oficiozu *Lietuvos aidas* ir vokiškos okupacinės administracijos laikraštis *Dabartis* tampa pagrindiniais istorija suinteresuotais leidiniais.

Tyrimui atrinkta 18 leidinių, kuriuose aptariamu laikotarpiu publikuota daugiausiai istorinės tematikos straipsnių (išimtis padaryta tik socialdemokratų leidiniams, juose

2 lentelė. Istorinės tematikos straipsnių kiekybinis pasiskirstymas skirtingų pasaulėžiūrų periodiniuose leidiniuose 1904–1913 m.

	1904 m.	1905 m.	1906 m.	1907 m.	1908 m.	1909 m.	1910 m.	1911 m.	1912 m.	1913 m.	Iš viso
Katalikai											
<i>Aušra</i>								1	5	1	7
<i>Vienybė</i>				2	8	20	17	8	4	3	62
<i>Šaltinis</i>			10	12	11	26	23	4	7	3	96
<i>Draugija</i>				3	10	16	8	3	5	5	50
Tautininkai											
<i>Viltis</i>				6	26	43	53	24	24	21	197
<i>Vilniaus žinios</i>	5	65	22	15	29	4					140
Liaudininkai-demokratai											
<i>Lietuvos žinios</i>						12	22	39	46	21	140
<i>Lietuvos ūkininkas</i>		1	3	4	2	6	6	4	4	4	34
LSDP											
<i>Darbininkų balsas</i>	2		1								3
<i>Žarija</i>				4	3						7
<i>Visuomenė</i>							9	4			13
Kita											
<i>Lietuvių laikraštis</i>	6	30									36
Iš viso	13	96	36	46	89	127	138	87	95	58	785

3 lentelė. Istorinės tematikos straipsnių kiekybinis pasiskirstymas skirtingų pasaulėžiūrų periodiniuose leidiniuose 1914–1918 m.

	1914 m.	1915 m.	1916 m.	1917 m.	1918 m.	Iš viso
<i>Katalikai</i>						
<i>Viltis</i>	47	6				53
<i>Draugija</i>	4					4
<i>Vienybė</i>	6	4			49	59
<i>Aušra</i>	19	3				22
<i>Tėvynės sargas</i>					49	49
<i>Šaltinis</i>	20	1				21
Tautininkai						
<i>Vairas</i>	7	7				14
Liaudininkai- demokratai						
<i>Lietuvos žinios</i>	62	14				76
<i>Lietuvos ūkininkas</i>	8	7			3	18
LSDP						
<i>Darbo balsas</i>				2	97	99
Kita						
<i>Lietuvos aidas</i>				16	68	84
<i>Dabartis</i>			19	5	81	105
Iš viso	173	42	19	23	347	604

istorijos būta nedaug, tačiau stengtasi parodyti ir šios grupės poziciją). Į šį detalesnį raidos tyrimą pateko 1 389 straipsniai iš suskaičiuotų 1 566, taigi daugiau nei 85 % visų išskirtų istorinių straipsnių. Krikščionis demokratų, arba katalikus, atspindėjo šie leidiniai: *Aušra* (1911–1915 m., leistas Vilniuje), *Vienybė* (1907–1914 m., leistas Kaune), *Draugija* (1907–1914 m., leistas Kaune), *Šaltinis* (1906–1915 m., leistas Seinuose), *Tėvynės Sargas* (1917–1918 m., leistas Vilniuje). Tautininkams atstovavo laikraštis *Vilniaus žinios* (1904–1909 m., leistas Vilniuje), iš pradžių labiau tautininkų krypties, o po 1914 m. labiau katalikiškas laikraštis *Viltis* (1907–1915 m., leistas Vilniuje) [16], tautininkų krypties žurnalas *Vairas* (1914–1915 m., leistas Vilniuje). Demokratų partijos ir valstiečių sąjungos idėjoms atstovavo tik Vilniuje leisti *Lietuvos žinios* (1909–1915 m.) ir *Lietuvos ūkininkas* (1905–1915 m.). Socialdemokratų srovei artimi leidiniai: *Darbininkų balsas* (1901–1906 m., leistas Tilžėje), *Žarija* (1907–1908 m., leistas Vilniuje), *Visuomenė* (1910–1911 m., leistas Vilniuje), *Darbo balsas* (1915–1919 m., leistas Vilniuje). Nepartiniai leidiniai: *Lietuvių laikraštis* (1904–1906 m., leistas Sankt Peterburge), laikraštis *Lietuvos aidas* (1917–1919 m., leistas Vilniuje) ir laikraštis *Dabartis* (1915–1918 m., leistas Tilžėje, Kaune, Balstogėje). Neįtraukti į tyrimą leidiniai, tarkime, *Vadovas* ar *Ateitis*, išskirtiniu kiekybiniu dėmesiu istorijai nepasizymėjo.

Atskiro platesnį laikotarpį apimančio ir labiau kokybinio tyrimo reikėtų žurnalui *Lietuvių tauta*, kuris turėjo įtakos istorinių straipsnių raidai, tačiau aptariamam metu kiekybiškai neišsiskyrė iš kitų leidinių.

2-oje ir 3-ioje lentelėse matome, kiek istorinės tematikos straipsnių buvo publikuota kiekviename leidinyje. Galima išskirti kelis daugiausiai šia tema publikavusius leidinius. Pirmaisiais metais istorinėmis temomis daug rašė laikraščių *Lietuvių laikraštis* ir *Vilniaus žinios* autoriai. Iki karo kiekybiškai vyravo *Vilties* ir *Lietuvos žinių* istoriniai tekstai, o karo metais daugiausiai apie istoriją parašyta *Dabartyje* ir *Lietuvos aide*.

Žiūrint pagal politinę priklausomybę, galima pastebėti, jog daugiausia istorinių siužetų aprašyta politinės dešinės srovių – tautininkų ir katalikų grupių. Abi šios ideologijos istorinius siužetus, ypač iš viduramžių laikų, dažnai pasitelkdavo politinėms idėjoms propaguoti ir istorinės atminties kampanijoms. Visuomenės istorinės atminties švietimas abiejų grupių leidiniuose, kaip pastebima istoriografijoje, sudarė svarbią turinio dalį [39, 57–73]. Truputį mažiau istorijos temų politinės srovės, pavadintos liaudininkais-demokratais, leidiniuose: šioje grupėje apie istoriją daugiau rašė dienraštis *Lietuvos žinios* ir gerokai menčiau istorinėmis temomis pasireiškė *Lietuvos ūkininkas*. Istoriografijoje kartais rašoma, jog šios politinės grupės buvo labiau prezentacinės, savo ideologijoje jos vadovavosi užsienio teoretikų idėjomis ir iš esmės buvo nelietuviškos, netautiškos [10, 197–225], tačiau tyrimas rodo, kad istorija joms vis dėlto šiek tiek rūpėjo. O apie socialdemokratų periodiką to pasakyti negalima – čia istorija buvo reta straipsnių tema (menkas šios grupės dėmesys istorijai pastebėtas ir tarpukariu, panašu, jog tai yra susiję su politinės ideologijos futurizmu) [22].

Lentelėse taip pat nurodyti kiekvieno leidinio dažniausiai publikuotų istorinių tekstų laikotarpiai. Katalikų periodikos atveju galima išskirti 1908–1910 ir 1914 bei 1918 metus kaip kiekybinį pakilimą, o 1904–1906 ir 1911 bei 1913 metus kaip tam tikrą nuosmukį. Tautininkų periodikos atveju galima išskirti 1905 m. ir 1908–1910 metus, o didžiausiu nuosmukiu dera laikyti karo metus. Liaudininkų-demokratų periodika istorinių straipsnių dažnumu išsiskiria 1910–1912 ir 1914 metais, rečiau šia tema rašė iki 1908 ir 1918 metais. Socialdemokratų periodika istorija susidomėjo tik 1910 ir ypač 1918 metais. *Darbo balsas* yra ryški išimtis ideologinės grupės periodikoje. Bendros tendencijos rodo, jog kiekybiškai straipsniai pasiskirstė po visą laikotarpį, ir kas vienai idėjinei srovei istorinių tekstų atžvilgiu buvo pakilimas, kitai buvo nuosmukis ir atvirkščiai. Išimtimis galima laikyti tik pačią laikotarpio pradžią ir 1915–1917 metus.

ISTORINIAI LAIKOTARPIAI IR ISTORINĖS TEMOS PERIODINĖJE SPAUDOJE

Istorinės tematikos straipsniai pagal temas pateikiami 4-oje lentelėje. Joje matome, kaip dažnai buvo minimi istoriniai laikotarpiai, su istorine atmintimi susiję ir kiti būdingiausi įvykiai. Nesunku atspėti, kad įtraukus į tyrimą ir istorijai artimas sritis, disciplinas (kraštotyrą ir archeologiją), gausiausia istorinių tekstų grupė – Lietuvos provincijos vietovės. Dauguma leidinių daug dėmesio skyrė ne tik naujausiems archeologiniams atradimams, bet ir siekiui supažindinti skaitytojus su Lietuvos apylinkėmis, kaimais, piliakalniiais, istorija. Toks kraštotyris interesas, istoriografijoje pavadintas bandymu prisijaukinti praeitį, ateina iš ankstesnio laikotarpio – 1883–1904 m., kai būtent jausminio ryšio su praeitimi per savus fenomenus užmezgimas buvo viena reikšmingesnių lietuvių tautinio atgimimo veikėjų strategijų konstruojant lietuvius vienijančią tapatybę [15, 83]. Siekiui tyrinėti praeitį daugiau susitelkiant į archeologiją, etnologiją ar kraštotyrą, o ne į nuo kasdienio gyvenimo nutolusią istoriją, aptariamam laikotarpiu turėjo įtakos ir 1907 m. įsikūrusi Lietuvių mokslo

4 lentelė. Būdingiausi istoriniai laikotarpiai ir istorinės temos 1904–1918 m. lietuviškoje periodikoje

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	Iš viso
<i>Katalikai</i>															
<i>Aušra</i>	3		1	1	9		3	2	1	1			4	4	29
<i>Vienybė</i>	17	6	2	9	4		46	7			5		22	3	121
<i>Šaltinis</i>	9	6	9	14	13	1	28	5				1	23	8	117
<i>Draugija</i>	18	4	7	3	1		7	2					9	3	54
<i>Tėvynės sargas</i>	1			1			29	5	4		8		1		49
Tautininkai															
<i>Vilniaus žinios</i>	15	1	4	13			58	4					18	27	140
<i>Viltis</i>	15	22	5	19	25		71	13	1	3		9	27	40	250
<i>Vairas</i>	1				3		2		5	1			1	1	14
Liaudinkai- demokratai															
<i>Lietuvos žinios</i>	8	8	14	20	36		39	29	5	7		23	11	16	216
<i>Lietuvos ūkininkas</i>	1	1		7	6		7	2		5			20	3	52
LSDP															
<i>Darbininkų balsas</i>			1										2		3
<i>Žarija</i>				1									6		7
<i>Visuomenė</i>		1	1	7									2	2	13
<i>Darbo balsas</i>			2	2			70	4	3		8		8	2	99
Kita															
<i>Lietuvių laikraštis</i>	10		2	2			9	3					3	7	36
<i>Lietuvos aidas</i>	2		8	3		6	31	9	6		13		1	5	84
<i>Dabartis</i>	11		6	1		3	49	15	3		3		8	6	105
Iš viso	111	49	62	103	97	10	449	100	28	17	37	33	166	127	1389

1 – viduramžiai; 2 – Žalgirio mūšis; 3 – XVI–XVIII a.; 4 – XIX a.; 5 – spaudos draudimo panaikinimas; 6 – XX a. pr.; 7 – Lietuvos regionų istorija; 8 – Lietuvos miestų istorija (Vilnius, Kaunas, Šiauliai, Panevėžys, Tiltė, Telšiai); 9 – rašytojų, visuomenės veikėjų biografijos; 10 – Žemaitės jubiliejus; 11 – nekrologai; 12 – pilies kalno gynyba; 13 – užsienio istorija; 14 – kita

draugija. Ji inicijavo ne tik svarbiausių atmintinų istorinių datų minėjimo kampanijas, bet visų pirma daug dėmesio skyrė tautosakos, etnografijos, kraštotyros ir archeologijos naujų propagavimui [44]. Tad nors po 1904 m. atsiranda ir akademinės istorijos, ir aiškiau išreikštos istorinės politikos apraiškų, periodinėje spaudoje vis dar buvo daug romantizmo epochos inicijuoto praeities pažinimo per artimesnę aplinką. Daug šiai temai priskirtinų tekstų galima aptikti tautininkams artimiausios periodinės spaudos leidiniuose, truputį

mažiau jų būta katalikiškos srovės leidiniuose, dar mažiau – liaudininkų-demokratų periodikoje. Keisčiausiai šiame kontekste atrodo socialdemokratai, kurie iki 1918 m. aptariama tema visai nesidomėjo, tačiau *Darbo balse* šiai temai skirtas išskirtinai didelis kiekis straipsnių. Dažniausios straipsnių antraštės liudija, jog Vilniuje leistas laikraštis, tuo metu sukūręs atskirą į provinciją orientuotą rubriką, itin susirūpino karo metais nukentėjusių miestelių ir kaimų padėtimi bei darbininkų situacija juose [4; 11; 45]. Iš tikrųjų tik siekta parodyti nūdienos ir karo blogybes bei paskatinti politiniam veiksmui.

Šalia provincijos vietovių aprašymų buvo pristatoma ir didesnių Lietuvos miestų istorija, išskirtinis dėmesys teikiamas Vilniaus ir Kauno istorijos peripetijoms. Kaip matome, miesto istorijai daugiau dėmesio skirdavo Vilniuje leisti laikraščiai, ypač liaudininkų-demokratų *Lietuvos žinios* ir tautininkams artimesnė *Viltis*, karo metais miesto istorijomis daugiau domėjosi ir provokiška *Dabartis*. Visgi bandymas pristatyti Lietuvos visuomenei didesnių miestų praeitį buvo bent 4 kartus retesnis nei provincijos vietovių.

Antra kiekybiškai dažniausia istorinių straipsnių grupė buvo užsienio šalių istorija. Apie užsienio šalių istorijos aspektus nemažai rašė katalikiški *Šaltinis* ir *Vienybė*, *Viltis*, dažna tokių istorinių straipsnių grupė buvo ir *Lietuvos ūkininke*, taip pat antra pagal dažnumą ši tema išskirta visuose socialdemokratų leidiniuose. Tiek demokratai, tiek socialdemokratai iš esmės buvo menčiau su nacionaliniu judėjimu susijusios grupės ir propagavo labiau tarptautines ar daugiatautes politines idėjas, todėl jų ideologijose svarbų vaidmenį užėmė Europos ir kitų pasaulio šalių praeities akcentavimas, pabrėžiant egalitarizmo ar demokratizacijos būtinybę. Katalikiški leidiniai, žinoma, buvo linkę pristatyti ir svarbesnes katalikų pasaulio naujienas ar minėtinius šventuosius. Kitų leidinių užsienio šalių aprašymus galima sieti su siekiu supažindinti skaitytojus su įdomesnėmis pasaulio šalimis.

Kaip ir galima tikėtis, daugiausiai dėmesio buvo skiriama dviem Lietuvos istorijos epochoms – viduramžiams kaip simboliniam aukso amžiui ir XIX a. kaip tautiniam atgimimui. Lietuvos viduramžių laikai (neįtraukiant Žalgirio mūšiai skirtų tekstų), apimantys XIII–XV a., dažniausiai aptarti katalikiškos ir tautininkų srovių periodinėje spaudoje, taip pat dažniau šis laikotarpis aprašytas *Lietuvių laikraštyje* ir *Dabartyje*. Beveik visuose leidiniuose išskirtinis dėmesys buvo skiriamas šios epochos Lietuvos kunigaikščių pristatymui, ypač Kęstučio, Mindaugo, Vytauto ir Jogailos figūroms aptarti. Karo metų provokiškoje spaudoje aptiriamos kitos asmenybės – dėl kovų su Teutonų ordinu daugiau dėmesio skirta su rusais kovojusiam Algirdui ir Žygimanto Senojo figūrai bei abstraktiems lietuvių kilmės aprašymams [2; 3; 5].

Išskirtinio dėmesio reikia ir Žalgirio mūšio temai – kaip pirmam (aprašomu laiku) kiekybiškai gausiam istorinio įvykio jubiliejaus minėjimui. Įdomu, kad įvykį prisiminė ir savaip įvertino visų ideologinių srovių leidiniai, tas požiūris buvo gana įvairus – nuo bandymo mūšį sulietuvinti, accentuojant ypatingą lietuvių būrių indėlį ir sumenkinant lenkų reikšmę, iki mūšio interpretavimo su antivakarietiška (antikatalikiška) potekste ar pabrėžiant tik socialinius mūšio padarinius socialdemokratų spaudoje [39, 64–65]. Žvelgiant kiekybiškai šie požiūriai nebuvo lygiaverčiai – akivaizdžiai dominavo tautininkų ir krikdemų ginta į Vytauto išaukštinimą ir lenkų reikšmės sumenkinimą nukreipta interpretacija.

XIX a. sudarė dar vieną gausų straipsnių bloką. Dažniausiai pasikartojančios šios grupės temos buvo baudžios panaikinimo minėjimas ar ryškiausių tautinio atgimimo veikėjų Motiejaus Valančiaus ir Simono Daukanto biografijos. Ši epocha domino visų ideologinių srovių leidinius, tačiau apie XIX a. dažniau rašė liaudininkų-demokratų ir socialdemokratų leidiniai. Išskirtinai dažnai ši epocha aprašyta katalikiškame *Šaltinyje* ir tautininkams

artimesniuose *Viltyje* ir *Vilniaus žiniose*. Prisiminimus apie XIX a. aktualizavo ir 1914 m. minėtas spaudos draudimo panaikinimo dešimtmetis, straipsniuose buvo primenami nelegalūs knygų platinimo nuotykių ir šios epochos reikšmė tautiniam atgimimui. Išskirtinai gausios tą datą menančios publikacijos pasirodė dienraščiuose *Viltyje* ir *Lietuvos žiniose* bei *Šaltinyje*.

Pasitvirtino paplitusi nuomonė, kad XVI–XVIII a. epocha šiuo laikotarpiu buvo rečiau prisimenama už viduramžius, ypač dėl vyravusios nuomonės, kad tuo metu LDK itin didelę įtaką turėjo lenkiška kultūra, todėl ji vertintina kaip prastesnė [39, 57–73; 42, 194–195]. Šią mintį geriausiai iliustruoja katalikų ir ypač tautininkų straipsnių kiekybinė apžvalga, tačiau liaudininkų-demokratų ir ypač socialdemokratų spaudoje, kur senesniems nei XIX a. laikams dėmesio skirta gerokai mažiau, XVI–XVIII a. laikotarpis aprašomas netgi truputį dažniau nei viduramžiai. Žinoma, tai nereiškia, kad šių grupių leidiniai pozityviai vertino lenkų draugystę su lietuviais, atvirkščiai – viename ryškiausių visą Lietuvos istoriją įvertinusių tęstinių straipsnių *Lietuvos žiniose* ši epocha aprašoma kaip buvusi naudinga tik Lietuvos didikams, o demokratijos propagavimu suinteresuotam leidiniui tai nėra pagirtina [41]. Nepaisant to kairiųjų domėjimasis XVIII a. valstiečių būkle ir literatūros raida rodo ir jų matytą tam tikrą šios epochos vertę [7; 18].

Kitos istorinių straipsnių temos ir kategorijos rodo tam tikrus specifinius interesus. Labiau į politiką ir pilietinį aktyvizmą orientuota jau minėta Gedimino pilies gynimo akcija sudomino Vilniuje leistus dienraščius, o išskirtinai dažnai ši problema aprašyta *Lietuvos žiniose*. Rašytojos Žemaitės garbingas 70 metų jubiliejus, šventas 1915 m., dėl aiškios kairesnės pakraipos jos pažiūrų daugiausia buvo minėtas *Lietuvos žiniose*, o kituose leidiniuose net sukėlė konfliktus [1; 6]. Nekrologai ir biografijos beveik visų ideologinių grupių spaudoje patvirtina leidiniams svarbių žmonių atminimą. Jų kokybinė apžvalga galėtų atskleisti, kokias asmenybes vertino vienokiai ar kitokiai ideologijai atstovaujantis leidinys.

IŠVADOS

1. 1904–1918 m. istorinės tematikos straipsniai sudarė iki 1,8 % visų lietuvių kalba legaliai leistų straipsnių Rusijos imperijos periodinėje spaudoje ir kiekiu gerokai nusileido politikos, ekonomikos, religijos ar literatūros tematikos straipsniams. Kiekybinė istorinių straipsnių raida – nuo 27 tekstų laikotarpio pradžioje iki 347 paskutiniams aprašomais metais – rodo akivaizdų kiekybinį progresą. Daugiausiai istorinių tekstų periodikoje paskelbta 1905, 1909, 1910, 1914 ir 1918 metais. Šis kiekybinis bangavimas sietinas su politiniais įvykiais (1905 m. revoliucija, 1918 m. nepriklausomybės paskelbimas ir karo pabaiga) ir ryškesnėmis istorinės atminties kampanijomis (Žalgirio mūšio, Spaudos draudimo panaikinimo minėjimai).

2. 1904–1918 m. periodikoje vyravo ši istorinių straipsnių tematika: Lietuvos provincijų regionų ar vietovių praeities aprašymai, užsienio šalių istorija, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XIII–XV a. ir Lietuvos istorija XIX a., Lietuvos didžiausių miestų istorija, spaudos draudimo panaikinimo minėjimas ir Žalgirio mūšio aprašymai.

3. Išskirtinos keturios ryškiausios aptariamo laikotarpio ideologijos, leidusios savitą požiūrį į praeitį išreiškusius periodinius leidinius, – katalikiška, tautininkiška, liaudininkų-demokratų ir socialdemokratų srovės. Dešiniojo politinio spektro (katalikiškoje ir tautininkiškoje) periodikoje pastebėtas dėmesys istorinės tematikos straipsniams: dažniau nei kitur aprašyti viduramžių epochos LDK vaizdiniai, daugiau dėmesio skirta Lietuvos regionų ir XIX a. Lietuvos istorijai. Kairiojo politinio spektro (liaudininkų-demokratų ir

socialdemokratų) periodikoje istorija aptariama rečiau, joje nerašyta arba menkai rašyta apie viduramžių laikus, kiek daugiau dėmesio tenka tik XIX a. ir užsienio šalių istorijos aprašymams.

Gauta 2020 06 15
Priimta 2020 10 01

Literatūra ir šaltiniai

- [1] Dar žodelis dėl Žemaitės jubiliejaus. *Viltis*, 1915 06 09(22), p. 2.
- [2] Lietuvių kilmė. *Dabartis*, 1918 09 06, p. 3.
- [3] Lietuvių kiltis. *Dabartis*, 1918 07 16, p. 3.
- [4] Miestelis nuo karo labai nukentėjo... [Garliava]. *Darbo balsas*, 1918 10 30, p. 11.
- [5] Rusai ir lietuviai istorijoje. *Dabartis*, 1916 06 03, p. 2.
- [6] Žemaitės jubiliejus. *Viltis*, 1915 06 02(15), p. 2.
- [7] BIRŽIŠKA, Mykolas. Apie literatūros istoriją ir mūsų „istorijas. *Visuomenė*, 1910, Nr. 2, p. 45–49.
- [8] BUCHOWSKI, Krzysztof. *Litvomanai ir polonizuotojai*. Vilnius: Baltos lankos, 2012, 608 p.
- [9] BUTKEVIČIENĖ, Birutė; MATIJOŠIENĖ, Audronė. Didžiojo Vilniaus seimo atbalsiai lietuviškoje periodinėje spaudoje. *Knygotyra*, 2006, t. 47, p. 290–296.
- [10] DEMENTAVIČIUS, Justinas. *Tarp ūkininko ir piliečio: modernėjančios Lietuvos politinės minties istorija*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, 352 p.
- [11] GAILIŪNAS, Vladas. Šventadienio kursai; Bežemių apdidėjimas; Darbininkų laikraščio persekiojimas; Plėšikų užpuolimai [Joniškis]. *Darbo balsas*, 1918 03 16, p. 13.
- [12] GIEDA, Aurelijus. Istorija ir istoriografija Lietuvoje 1904–1915 metais: istoriografinių manifestų laikotarpis? *Lietuvos istorijos studijos*, 2015, Nr. 35, p. 40–84.
- [13] GIEDA, Aurelijus. Viduramžių kautynės lietuviškosios visuomenės fokuse. *Acta historica universitatis Klaipedensis*, 2011, t. 22, p. 103–128.
- [14] GIEDA, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, 640 p.
- [15] GRYBIENĖ, Aida. *Kaip tai atsitiko Didžiajame Mūšyje... Žalgirio atodangos*. Tarptautinės parodos katalogas. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2010, 508 p.
- [16] GRIGARAVIČIUS, Algirdas. Nesantaikos laikai: „Vilties“ redaktoriaus Antano Smetonos pasitraukimas. *Kultūros barai*, 2009, Nr. 10, p. 75–83.
- [17] HALBWACHS, Maurice. *The Collective Memory*. New York: Harper & Row, 1980.
- [18] JANULAITIS, Augustinas. Valstiečių sukilimas XVIII amž. Lietuvoje. *Visuomenė*, 1910, Nr. 7/8, p. 225–256.
- [19] JANUŽYTĖ, Audronė. Historians' discussion on nationalism in the early years of the 20th century. *Acta historica universitatis Klaipedensis*, 2007, t. 14, p. 119–132.
- [20] JANUŽYTĖ, Audronė. Lietuvių istorikų politikų valstybingumo samprata (1907–1918 m.). *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, 2007, Nr. 65(1), p. 12–25.
- [21] JANUŽYTĖ, Audronė. Tautinio Vilniaus universiteto klausimas lietuvių politikoje (1915 m. rudenio – 1919 m. žiema). *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, 2009, Vol. 73(1), p. 3–16.
- [22] KRUTULYS, Titas. Tautos sampratos katalikų ir demokratų-kairiųjų periodikoje tarpukariu. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018, 189 p.
- [23] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1904*, d. 1., 1991, 112 p.
- [24] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1905*, d. 1, 1996, 243 p.
- [25] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1906*, d. 1, 2001, 387 p.

- [26] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1907*, d. 1, 2004, 447 p.
- [27] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1908*, d. 1, 2011, 678 p.
- [28] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1909*, d. 1, 2018, 690 p.
- [29] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1910*, d. 1, 2007, 479 p.
- [30] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1911*, d. 1, 2003, 406 p.
- [31] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1912*, d. 1, 1994, 482 p.
- [32] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1913*, d. 1, 1997, 556 p.
- [33] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1914*, d. 1, 1998, 473 p.
- [34] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1914*, d. 1, 1998, 473 p.
- [35] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1915–1917*, d. 1, 2000, 383 p.
- [36] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1918*, d. 1, 2001, 474 p.
- [37] *Lietuvos bibliografija. Serija C. 1832–1890*, 2004, 727 p.; *1901–1903*, 2003, 575 p.
- [38] LUKOŠEVIČIUS, Vincentas. *Liberalizmo raida Lietuvoje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995, 485 p.
- [39] MAČIULIS, Dangiras; PETRAUSKAS, Rimvydas; STALIŪNAS, Darius. *Kas laimėjo Žalgirio mūšį? Istorinio paveldo dalybos Vidurio ir Rytų Europoje*. Vilnius: Mintis, 2012, 296 p.
- [40] MAČIULIS, Dangiras; STALIŪNAS, Darius. *Vilnius – Lietuvos sostinė: problema tautinės valstybės projekte (XIX a. pab. – 1940 m.)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, 324 p.
- [41] MATULAITIS, Stasys. Lietuvių-lenkų unija: jos priežastys ir pasekmės. *Lietuvos žinios*, 1911 08 13 – 1911 09 29.
- [42] MIKNYS, Rimantas. Tautos valstybės ir visuomenės sampratos ypatumai Vilniaus intelektualinėje aplinkoje XX a. pradžioje. *Dailės istorijos studijos 1. XX amžiaus pradžios Vilnius: modernėjančios kultūros židinys*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas 2004, p. 189–204.
- [43] POŠKUTĖ, Margarita. Kas yra tauta? Vedlio misija istorijoje. *Logos*, Nr. 67, 2011, p. 201–210.
- [44] SESELSKYTĖ, Adelė. Lietuvių mokslo draugijai – 100 metų. *Tautosakos darbai XXXII*, 2006, p. 271–281.
- [45] St. Brš. Nauja dvasia; Kultūros darbai; Jaunimo srovės [Joniskis]. *Darbo balsas*, 1918 02 05, p. 14–15.
- [46] STALIŪNAS, Darius. Lietuvos idėja Aušroje. *Archivum Lithuanicum*, 2013, t. 15, p. 271–292.
- [47] STALIŪNAS, Darius. *Savas ar svetimas paveldas? 1863–1864 m. sukilimas kaip lietuvių atminties vieta*. Vilnius: Mintis, 2008, 144 p.
- [48] SUBAČIUS, Paulius. *Lietuvių tapatybės kalvė*. Vilnius: Aidai, 1999, 250 p.
- [49] SVARAUSKAS, Artūras. Nuo pamokslų iki partinės agitacijos. Politinė Krikščioniškosios Demokratijos institucionalizacija Europoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2011, t. 34, p. 107–140.
- [50] URBONAS, Vytas. Lietuvių periodinė spauda: raidos istorija ir dabartis. *Gimtasai kraštas*, 2012, t. 5, p. 42–61.
- [51] РЕЙФМАН, П. С. Часть первая. Российская цензура. Глава восьмая. „Но в октябре его немножечко того...“. Из истории русской, советской и постсоветской цензуры. *reifman.ru* [interaktyvus], 2011, prieiga per internetą: <<http://reifman.ru/russ-tsenzura/8/>>.

TITAS KRUTULYS

Historical Articles in the Lithuanian Periodical Press, 1904–1918: A Quantitative Approach

Summary

The paper is focused on historical articles in the periodical press of 1904 to 1918 from a quantitative point of view. This period was significant because the year 1904 marks the beginning of the legitimate Lithuanian periodical press and also the period of Lithuanian political diversification, while 1918 starts the period of the Republic of Lithuania. History was an important part of the Lithuanian national movement and it helped to create the Lithuanian identity. On the other hand, the historical significance of historical articles in the Lithuanian periodical press is usually overrated or unclear. This study shows that during this period, historical articles make up only about 1.8 per cent of the whole list of topics of articles. Meanwhile, such themes as politics, economics, religion, and literature were much more popular. However, it also shows clear progress of Lithuanian historical articles from only 27 articles in 1904 to 358 articles in 1918. This progress was uneven and we can distinguish four quantitative upswings: in 1905, 1910, 1914, and 1918.

Analysis of the most common topics in Lithuanian historical articles showed that the history of the Lithuanian countryside was the most popular. Thus, the history of places close to most of the Lithuanians living in the countryside was more common than the history of the Lithuanian cities. The most popular periods of Lithuanian history was the period from the thirteenth to the fifteenth centuries and the history of the nineteenth century. Among historical events, the most popular were the Battle of Žalgiris, the abolition of serfdom in 1861, and lifting the ban on the Lithuanian press in 1904. Foreign history was also quite popular in Lithuanian periodicals.

The article also deals with the relation of different Lithuanian political ideologies to historical articles. While two right-wing political groups, Lithuanian nationalists and Lithuanian Christian Democrats, wrote widely on historical topics and especially liked the period of the thirteenth to the fifteenth centuries and the nineteenth century in Lithuanian history, the Lithuanian left-wing or centre-left political parties, Lithuanian Social Democrats and Lithuanian Democrats, wrote about the past and overall history of Lithuania much less: they were mostly interested in the history of the nineteenth century and in foreign history.

Keywords: Lithuanian periodical press, historical memory, historical articles, 1904–1918, Lithuanian ideologies